

Tècniques de recerca en antropologia social i cultural

Codi: 101260
Crèdits: 12

Titulació	Típus	Curs	Semestre
2500256 Antropologia Social i Cultural	OB	3	1

Professor/a de contacte

Nom: Sílvia Gómez Mestres
Correu electrònic: Silvia.Gomez@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)
Grup íntegre en anglès: No
Grup íntegre en català: No
Grup íntegre en espanyol: No

Prerequisits

Haver cursat les següents assignatures:

Pràctiques de Camp en Antropologia social i cultural I i Epistemologia i mètodes d'investigació en *Antropologia social i cultural*

Objectius

1. Desenvolupar una proposta de recerca a partir del treball final de l'assignatura *d'Epistemologia i Mètodes d'Investigació* i que, en la mesura del possible, serà portada a terme a l'assignatura de *Pràctiques de Camp II*.
2. Conèixer la teoria de totes les tècniques considerades i poder fonamentar la pertinença o no d'aquestes en el disseny.
3. Exercitar les diferents tècniques d'investigació a partir de simulacions, pràctiques i/o aplicacions a investigacions en marxa.

Competències

- Aprehendre la diversitat cultural a través de l'etnografia i avaluar críticament els materials etnogràfics com a coneixement de contextos locals i com a proposta de models teòrics.
- Demostrar que es coneixen i es comprenen els debats epistemològics i metodològics en antropologia i les principals tècniques de recerca.
- Produir materials relacionats amb la diversitat cultural susceptibles de tenir un impacte crític en les concepcions de sentit comú.
- Que els estudiants hagin desenvolupat aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia.
- Que els estudiants puguin transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.

- Que els estudiants tinguin la capacitat de reunir i interpretar dades rellevants (normalment dins de la seva àrea d'estudi) per emetre judicis que incloguin una reflexió sobre temes destacats d'índole social, científica o ètica.
- Respectar la diversitat i la pluralitat d'idees, persones i situacions.
- Utilitzar els procediments, les tècniques i els recursos instrumentals per desenvolupar treball de camp etnogràfic.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar críticament les dades procedents de les recerques i els informes antropològics.
2. Analitzar un fet d'actualitat des de la perspectiva antropològica.
3. Aplicar el coneixement de la variabilitat cultural i de la gènesi d'aquesta per evitar les projeccions etnocèntriques.
4. Aplicar els codis ètics vigents al treball de camp etnogràfic.
5. Aplicar una perspectiva holística al problema d'estudi i analitzar les institucions humanes dins de configuracions culturals més àmplies.
6. Avaluar críticament els materials etnogràfics com a proposta de models teòrics.
7. Avaluar críticament els models teòrics explícits i implícits als materials etnogràfics.
8. Conèixer i avaluar els debats metodològics de l'antropologia social i cultural.
9. Conèixer i valorar la diferència entre la crítica epistemològica i la crítica metodològica de conceptes.
10. Elaborar un treball individual en el qual s'expliciti el pla de treball i la temporalització de les activitats.
11. Establir relacions etnològiques de confiança amb els subjectes, que estimulin la producció i la fiabilitat de les dades.
12. Exposar en forma narrativa els resultats del treball, d'acord amb els cànons crítics de la disciplina i tenint en compte els diferents públics a qui van dirigits.
13. Fer servir la terminologia adequada en la construcció d'un text acadèmic.
14. Mantenir una conversa adequada al nivell de l'interlocutor.
15. Obtenir i registrar dades etnogràfiques aplicant les diferents tècniques de recollida i anàlisi, utilitzant en especial procediments qualitius i la pràctica de l'observació participant.
16. Operacionalitzar els conceptes teòrics i posar a prova les explicacions dels fenòmens socioculturals.
17. Participar en debats sobre fets històrics i actuals respectant les opinions dels altres participants.
18. Relacionar els elements i factors que intervenen en el desenvolupament dels processos científics.
19. Resoldre problemes de manera autònoma.
20. Seleccionar les tècniques adequades per a cada disseny de recerca.

Continguts

Aquesta assignatura forma part de la seqüència d'assignatures metodològiques del Grau d'Antropologia i, per tant, es basa en els resultats anteriors i prepara Pràctiques de Camp II. Aquesta continuïtat permet a l'alumnat anar enriquint la seva perspectiva de l'objecte d'estudi seleccionat i aprendre a dissenyar i dur a terme, amb el suport adequat, una recerca antropològica inicial.

S'estructura seguint la lògica dels projectes de recerca i els continguts s'introdueixen i discuteixen al fil del desenvolupament: coneixement relatiu a les diferents tècniques de recerca (instruments, pràctiques i procediments) i la pertinença en cada disseny, tot evitant la desvinculació de les orientacions teòriques i metodològiques que incideixen en la selecció.

Es discuteixen primer els diferents tipus de recerca, dissenys i estratègies. Després es desenvolupen la operacionalització de conceptes (aquest és un punt central) i les estratègies de mostreig. A partir d'aquí, i considerant el treball de camp com un complex articulat de tècniques, s'introdueixen les diferents tècniques i procediments de recollida, sistematització, anàlisi de la informació i, finalment, la presentació de resultats.

TEMARI:

1. Introducció.

1.1 Tipus de recerca.

1.2 Investigació qualitativa i etnografia.

1.3 Aspectes clau.

2. Organització de la investigació.

2.1 Projecte.

2.2 Dissenys i estratègies.

2.3 Fases.

3. Documentació i bibliografia

3.1. Introducció a la recerca bibliogràfica

3.2. Sistemes i criteris de cita bibliogràfica

3.3. Treball de camp amb fonts documentals: arxius, fonts i documents

3.4. Introducció a l'anàlisi secundària

4. Operacionalització de conceptes.

4.1 Conceptes i definicions.

4.2 Classificacions i tipologies.

4.3 El procés d'operacionalització.

4.4 Indicadors socials.

5. Selecció d'unitats i disseny de la mostra.

5.1 Definició i delimitació de les unitats.

5.2 Mostreig: aspectes generals.

5.3 Tipus de mostreig: probabilístics i teòrics.

6. Treball de camp: aspectes generals

6.1 Introducció

6.2 Accés i fases

6.3. Rols i relacions de camp

6.4. Equació personal i aspectes ètics

7. Observació i descripció.

7.1 Tipus, potencialitats i limitacions.

7.2 Registre: notes, diari de camp i tècniques àudio visuals.

8. Entrevista.

8.1 Comunicació, conversació i entrevista.

8.2 Tipus d'entrevista.

8.3 Procés de realització.

8.4 Registre, transcripció i anotació.

9. Historia de vida i biografia.

9.1 Introducció: l'individual i el col·lectiu.

9.2 Tipus.

9.3 Procés de realització.

10. Grups focals.

10.1 Característiques i tipus.

10.2 Fase de preparació.

10.3 Fase de realització.

11. Enquesta.

11.1 Introducció: característiques generals.

11.2 Tipus.

11.3 Instruments: estructura y tipus de preguntes.

11.4 Procés de realització.

12. Relacions: genealogies i xarxes.

12.1 Conceptes i característiques.

12.2 Xarxes i relacions socials.

12.3 Introducció a l'anàlisi de xarxes.

13. Introducció a l'anàlisi de la informació.

13.1 El procés d'anàlisi: introducció general.

13.2 Introducció a l'anàlisi de contingut i del discurs.

13.3 L'escriptura i l'informe.

Metodologia

La metodologia didàctica utilitzada dependrà del tipus d'activitat realitzada. En aquest curs distingim entre *classes teòriques*, *pràctiques d'aula (PAULA)* i *tutories de seguiment (PRCUM)*.

Classes teòriques. A les classes teòriques es disposarà d'una introducció per part del docent, amb exemples i discussions amb els participants. En aquestes classes es recomanaran lectures en funció dels interessos dels participants. En aquestes classes s'utilitzaran transparències i connexions a Internet allà on sigui convenient.

Els materials utilitzats en les classes estan disponibles al Campus virtual i en altres webs administrades pel professorat.

Pràctiques d'aula (PAULA). A l'aula es desenvoluparan de forma individual, per parelles o per grups les pràctiques programades a l'assignatura. També el seguiment del desenvolupament del pla de recerca (treball final) amb tutories.

Tutories individuals (PRCUM). A les tutories individuals, sempre que sigui possible (poden ser en parelles o grups petits), es revisarà de forma periòdica el desenvolupament del pla de recerca. Aquest document s'anirà lliurant i revisant fins que es completi i es lliuri per a la seva avaluació final.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes teòriques	60	2,4	1, 2, 3, 4, 8, 10, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20
Pràctiques d'aula	30	1,2	7, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20
Tipus: Supervisades			
Lectura de bibliografia específica de cada disseny	50	2	1, 2, 3, 5, 7, 8, 12, 13, 18, 19
Lliurament dels treballs parcials i final individual	65	2,6	1, 2, 4, 5, 8, 10, 12, 15, 16, 18, 19, 20
Tutories individuals (PRCUM), en parelles i grups petits quan convingui	5	0,2	10, 16, 19, 20
Tipus: Autònomes			
Lectura materials i bibliografia recomanats	65	2,6	1, 2, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 16, 18, 19, 20
Recerca a Internet i biblioteques	25	1	1, 7, 8, 9, 10, 13, 19, 20

Avaluació

L'avaluació es divideix en els següents mòduls, desglossats a continuació:

Treball final individual: 50% (3 lliuraments parcials durant el curs). Activitat recuperable.

Pràctiques d'aula: pràctiques realitzades individualment, parelles i en grup: 40%. Activitat recuperable.

Seguiment continu de les classes teòriques, pràctiques d'aula (PAULA) i de les tutories individuals (PRCUM): 10%. Activitat no recuperable.

Si no s'aprova el treball final individual no s'aprova l'assignatura.

Si no es presenten els dos primers lliuraments parcials del treball final individual i no es fan les tres primeres pràctiques d'aula, l'alumne serà considerat "no avaluable". En casos justificats, podrà presentar-se a la reavaluació. Caldrà aportar la documentació justificativa adient, el professor/a valorarà la justificació. En casos excepcionals es consultarà al coordinador de grau.

El professor o professora informarà a l'alumnat (Moodle) del procediment i data de revisió de les qualificacions.

Guíó del treball final individual:

1. Presentació i descripció del tema / objecte d'estudi i del seu context (PC I).

2. Marc teòric - estat de la qüestió. Desenvolupament articulat i coherent del tema / objecte d'estudi o del seu context, partint de la bibliografia teòrica llegida i sistematitzada.
3. Interrogants i objectius temptatius de recerca (a partir dels punts 2 i 3, i en connexió amb el 4)
4. Enunciat de la hipòtesi principal
5. Univers i unitats.
6. Variables dependents i independents.
7. Operacionalització de la hipòtesis
 - Explanandum (fenomen a explicar). Enunciat i especificació, definició i operacionalització dels conceptes.
 - Explanans (explicació o explicacions). Enunciat i especificació, definició i operacionalització dels conceptes.
 - Hipòtesis auxiliars. Enunciats i especificació, definició i operacionalització dels conceptes.
8. Dades necessàries per a contrastar la hipòtesi principal. Síntesi jerarquitzada i organitzada de les dades clau per a la posta a prova (apartats 6 a 9).
9. Tècniques pertinents.
 - 9.1 Especificació de la pertinença de les tècniques per a la posta a prova de la hipòtesi principal, auxiliars i les implicacions contrastadores. Especificació, també, dels conceptes ja operacionalitzats (definicions i indicadors), en els apartats 6 a 9 i 10, que es poden obtenir amb cada tècnica.
 - 9.2 Especificació de biaixos, limitacions, complementarietat i articulació de les diferents tècniques proposades.
 - 9.3 Fonamentació de la no pertinença de les tècniques no considerades.
 - 9.4 Especificació dels criteris de selecció dels subjectes (o fonts), estratègia de mostreig i característiques de la mostra per cadascuna de les tècniques escollides (proposta teòrica més enllà de Pràctiques de Camp II).
10. Comentari final: consideracions generals sobre el treball realitzat.
13. Bibliografia citada.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Correcció dels lliuraments parcials i final del treball individual	50	0	0	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 18, 19, 20
Pràctiques d'aula (PAULA)	40	0	0	2, 4, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 20
Valoració de les tutories individuals (PRCUM) de seguiment del treball, classes teòriques i pràctiques d'aula (PAULA)	10	0	0	1, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20

Bibliografia

Manuais

- Agar MH. (1996). *The Professional Stranger: An Informal Introduction to Ethnography. Second edition.* New York, Academic Press.
- Ardèvol E. (2006). *La búsqueda de una mirada. Antropología visual y cine etnográfico.* Barcelona, Universidad Oberta de Catalunya.
- Arroyo M, Sábada I., coords. (2012). *Metodología de la investigación social. Técnicas innovadoras y sus aplicaciones.* Madrid, Síntesis.
- Atkinson P, et al. (2007 [2001]). *Handbook of Ethnography.* London, Sage.
- Banks M. (2010). *Los datos visuales en investigación cualitativa.* Madrid, Ediciones Morata.
- Beaud S, Weber F. (2003 [1997]). *Guide de l'enquête de terrain. Produire et analyser des données ethnographiques.* Paris, La Découverte.
- Bernard HR. (2013). *Social research methods. Qualitative and quantitative approaches, second edition.* Thousand Oaks, Sage.
- Bickman L, Rog DJ. (1998). *Handbook of Applied Social Research Methods.* Thousand Oaks, Sage.
- Bryman A., ed. (2001a). *Ethnography. Vol. I: The Nature of Ethnography.* London, Sage.
- Bryman A., ed. (2001b). *Ethnography. Vol. II: Ethnographic Fieldwork Practice.* London, Sage.
- Bryman A., ed. (2001c). *Ethnography. Vol. III: Issues in Ethnography.* London, Sage.
- Bryman A., ed. (2001d). *Ethnography. Vol. IV: Analysis and Writing Ethnography.* London, Sage.
- Capell E, Corominas M., eds. (2009). *Manual d'arxivística i gestió documental.* Barcelona, Associació d'Arxivers-Gestors de Documents de Catalunya, AAA.
- Cea D'Ancona MA. (2012). *Fundamentos y aplicaciones en metodología cuantitativa.* Madrid, Síntesis.
- Cicourel AV. (2011 [1964]). *Método y medida en sociología.* Madrid, CIS.
- Creswell JW. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Traditions.* Thousand Oaks, Sage.
- Delgado JM, Gutiérrez J. (1995). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales.* Madrid, Síntesis.
- Denzin NK, Lincoln YS., eds. (1994). *Handbook of Qualitative Research.* Thousand Oaks, Sage.
- Díaz de Rada, A. (2011). *El taller del etnógrafo. Materiales y herramientas de investigación en etnografía.* Madrid, UNED.
- García M, Ibáñez J, Alvira F., comps. (1989 [1986]). *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación.* Madrid, Alianza.
- Goetz JP, Lecompte MD. (1988 [1984]). *Etnografía y diseño cualitativo en investigación educativa.* Madrid, Morata.
- Hammersley M, Atkinson P. (1994 [1983]). *Etnografía. Métodos de investigación.* Barcelona, Paidós.
- Íñiguez L., ed. (2003). *Análisis del discurso. Manual para las ciencias sociales.* Barcelona, UOC.
- Miles, MB, Huberman AM. (1994). *Qualitative data analysis.* Thousand Oaks, Sage.
- Montañés M. (2012). *Metodología y técnica participativa: teoría y práctica de una estrategia de investigación participativa.* Barcelona, UOC.

Pelto PJ, Pelto GH. (1978 [1970]). *Anthropological Research. The Structure of Inquiry*. New York, Cambridge University Press.

Pujadas JJ, Comas d'Argemir D, Roca J. (2004). *Etnografia*. Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya.

Quivy R, Van Campenhoudt L. (2001 [1995]). *Manual de recerca en ciències socials*. Barcelona, Herder.

Robben A, Sluka JA., eds. (2007). *Ethnographic Fieldwork. An Anthropological Reader*. Oxford, Blackwell.

Rodríguez G, Gil J, García E. (1996). *Metodología de la investigación cualitativa*. Archidona, Aljibe.

Roigé X, Estrada F, Bertrán O. (1999). *Tècniques d'investigació en antropologia social*. Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, col. Textos docents 153.

Ruiz Olabuénaga JI. (2012). *Teoría y practica de la investigación cualitativa*. Bilbao, Universidad de Deusto.

Sanmartín R. (2003). *Observar, escuchar, comparar, escribir. La práctica de la investigación cualitativa*. Barcelona, Ariel.

Spradley JP. (1980). *Participant Observation*. New York, Holt, Rinehart & Winston.

Taylor SJ, Bogdan R. (1986 [1984]). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Buenos Aires, Paidós.

Téllez A. (2007). *La investigación antropológica*. San Vicente (Alicante), Editorial Club Universitario

Valles MS. (1997). *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid, Síntesis.

Vila A, et al. (2008). *El medio audiovisual como herramienta de investigación social*. Barcelona, Fundación CIDOB, col. Dinámicas culturales, 12.

Per temes: recomenada (exclou capítols dels manuals)

Tema 1

Agar MH. (1992 [1982]). Hacia un lenguaje etnográfico. En: Reynoso C., comp. (1992) *El surgimiento de la antropología posmoderna*. Barcelona, Gedisa, 117-137.

Alvira F. (1983) Perspectiva cuantitativa - perspectiva cuantitativa en la metodología sociológica. *REIS*, 22, 53-75.

Estruch J. (1992 [1991]). El conflicte quantitatiu/qualitatiu: un fals problema. En: Societat Catalana de Sociologia, ed. 1992) *Tècniques qualitatives en ciències socials*. Barcelona, Societat Catalana de Sociologia, 7-16.

González Echevarría A. (1995). Etnografía y método científico. En: Aguirre A., ed. (1995) *Etnografía. Metodología cualitativa en la investigación sociocultural*. Barcelona, Boixareu marcombo, 49-63.

González Echevarría A. (2006). Del utillaje conceptual de la antropología: los usos del término "inductivismo" y los usos del término "hermenéutica". Dos propuestas de clarificación. *Revista de Antropología Social*, 15, 327-372.

Kaplan D, Manners RA. (1979a [1972]). Algunos temas viejos y nuevas direcciones. En: *Introducción crítica a la teoría antropológica*. México, Nueva Imagen, 313-341.

San Román T. (1996). De la intuición a la contrastación: el trabajo de campo en antropología y en la formación de los nuevos antropólogos. En: González Echevarría A., coord. (1996) *Epistemología y Método. VIII Simposio. VII Congreso de Antropología Social*. Zaragoza, Instituto Aragonés de Antropología, 167-178.

San Román T. (2006). ¿Acaso es evitable? El impacto de la Antropología en las relaciones e imágenes sociales. *Revista de Antropología Social*, 15, 373-410.

Silverman D. (1994c). Six rules of qualitative research. En: *Interpreting qualitative data*. London, Sage, 196-211.

Whyte WF. (1984). Types of Applied Social Research. En: *Learning from the field. A guide from experience*. Beverly Hills, Sage, 163-191.

Tema 2

Cea D'Ancona MA. (1996). La organización de la investigación. En: *Metodología cuantitativa. Estrategias y técnicas de investigación social*. Madrid, Síntesis, 81-122.

Creswell JW. (1998). Designing a Qualitative Study. En: *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks, Sage, 13-26.

Estalella A, Ardèvol E. (2007). Ética de campo: hacia una ética situada para la investigación etnográfica de internet. *Forum: Qualitative Social Research*, 8, 3, art. 2.

Hammersley M, Atkinson P. (1994 [1983]). El diseño de la investigación: problemas, casos y muestras. En: *Etnografía. Métodos de investigación*. Barcelona, Paidós, 41-67.

Pelto PJ, Pelto GH. (1978 [1970]). Appendix A. Notes on research design. En: *Anthropological Research. The Structure of Inquiry*. New York, Cambridge University Press, 291-297.

Rodríguez G, Gil J, García E. (1996). Proceso y fases de la investigación cualitativa. *Metodología de la investigación cualitativa*. Archidona, Aljibe, 61-77.

Sádaba I. (2102). Introducción a la investigación social online. En: Arroyo M, Sádaba I., coords. (2012) *Metodología de la investigación social. Técnicas innovadoras y sus aplicaciones*. Madrid, Síntesis, 197-215.

Travers M. (2009). New methods, old problems: A sceptical view of innovation in qualitative research. *Qualitative Research*, 9, 2, 161-179.

Valles MS. (1997). Diseños y estrategias metodológicas en los estudios cualitativos. En: *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid, Síntesis, 69-105.

Whyte WF. (1971 [1943]). Apéndice. Sobre la evolución de la «sociedad de las esquinas». En: *La sociedad de las esquinas*. México, Diana, 337-423.

Tema 3

Añorve MA. (2007). Archivos y sociedad. *Revista General de Información y Documentación*, 17, 2, 123-128.

Cardoso CFS, Pérez H. (1999 [1976]). *Los métodos de la historia*. Barcelona, Crítica, 132-167.

Comité del Sistema Estadístico Europeo, CSEE, ed. (2011) *Código de Buenas Prácticas de las Estadísticas Europeas*. Bruselas, Unión Europea.

Departament de Cultura, ed. (2013). *Arxius i Gestió documental*: www.gencat.cat/cultura/arxius/ Barcelona, Generalitat de Catalunya.

Gauchi V. (2012). Aproximación teórica a la relación entre los términos gestión documental, gestión de información y gestión del conocimiento. *Revista Española de Documentación Científica*, 35, 4, 531-554.

Institut d'Estadística de Catalunya, IEC, ed. (2013). <http://www.idescat.cat/es/>. Barcelona, Generalitat de Catalunya.

Instituto Nacional de Estadística, INE, ed. (2013). *Censos en España*. Madrid, Instituto Nacional de Estadística (INE).

Ley Orgánica 15/1999, de 13 de diciembre, de Protección de Datos de Carácter Personal. Revisión vigente desde el 6 de marzo de 2011.

Portal de Archivos Españoles, PARES, ed. (2013). *Portal de archivos españoles*: <http://pares.mcu.es/> Madrid, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

Servei de Biblioteques-UAB, SB-UAB, ed. (2011). *Refworks*. Bellaterra, UAB.

Tema 4

Andreski S. (1973 [1972]). La cuantificación como camuflaje. En: *Las ciencias sociales como forma de brujería*. Madrid, Taurus, 151-160.

Gabàs A. (2003). Marco teórico y metodológico. En: Gabàs À., ed. (2005) *Indicadores de género contra la exclusión social*. Barcelona, Surt, 1-58.

Lago I. (2008). Relaciones causales versus relaciones espurias. En: *La lógica de la explicación en las ciencias sociales. Una aproximación metodológica*. Madrid, Alianza, 29-40. T4 PTE

Lazarsfeld P. (1985 [1958]). De los conceptos a los índices empíricos. En: Boudon R, Lazarsfeld P., eds. (1985 [1965]). *Metodología de las ciencias sociales I. Conceptos e índices*. Barcelona, Laia, 35-46.

López P. (1996). La construcción de tipologías: metodología de análisis. *Papers. Revista de Sociología*, 48, 9-29.

Lozares C. (1990). La tipología en Sociología: más allá de la taxonomía. *Papers. Revista de Sociología*, 34, 139-164.

Marradi A. (1991). Clasificación. En: Reyes R., dir. (1991). *Terminología científico social. Anexo*. Barcelona, Anthropos, 45-58.

Martínez F. (1993). La polémica sobre la cuantificación en las ciencias del hombre. *Papers. Revista de Sociología*, 42, 13-34.

McKinney JC. (1988 [1966]). Hacia una codificación del procedimiento tipológico. En: *Tipología constructiva y teoría social*. Buenos Aires, Amorrortu, 220-238.

Molina JL, Vich J. (2008). Tipologías y clasificaciones. *Perifèria*, 8.

Tema 5

Andréu J, García-Nieto A, Pérez AM. (2007) Método de comparación constante y Muestreo teórico. En: *Evolución de la teoría fundamentada como técnica de análisis cualitativo*. Barcelona, CIS, col. Cuadernos metodológicos, 40, 6-67.

Blumer H. (1982 [1969]). La opinión pública y su sondeo. En: *El interaccionismo simbólico*. Barcelona, HORA, 151-160.

Díaz de Rada V. (2008). La selección de los entrevistados últimos en encuestas presenciales: un análisis de la utilización conjunta del método de rutas y el método de cuotas. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (Reis)*, 123, 209-247.

Heckathorn DD. (1997). Respondent-driven sampling: A new approach to the study of hidden populations. *Social Problems*, 44, 174-199.

Menéndez EL. (2008). Epidemiologíasociocultural: propuestas y posibilidades. *Religión y sociedad*, XX, 2, 5-50. Pte.

Patton MQ. (2001 [1990]). *Purposeful Sampling*. En: Bryman A., ed. (2001) *Ethnography. Vol. II: Ethnographic Fieldwork Practice*. London, Sage, 106-121.

Pelto PJ, Pelto GH. (1978d [1970]), Counting and sampling. En: *Anthropological Research. The Structure of Inquiry*. New York, Cambridge University Press, 123-140.

Rodríguez J. (1991). Tipos de muestreo. En: *Métodos de muestreo*. Madrid, CIS, 21-45.

Spreen M. (1992). Rare populations, hidden populations and link-tracing designs: what and why? *Bulletin de Methodologie Sociologique*, 36, 34-58.

Wejnert C, Heckathorn DD. (2008). Web-based network sampling - Efficiency and efficacy of respondent-driven sampling for online research. *Sociological Methods & Research*, 37, 105-134.

Tema 6

American Anthropological Association, AAA, ed. (2009). *Code of Ethics of the American Anthropological Association. Approved February 2009*. S.I., AAA.

Behar R. (1996). El observador vulnerable. En: *The Vulnerable Observer. Anthropology that Breaks your Heart*. Boston, Beacon Press, 1-33.

Evans-Pritchard EE. (1973 [1949]). Trabajo de campo y tradición empírica. En: Evans-Pritchard EE. (1973 [1950]) *Antropología social*. Buenos Aires, Ediciones Nueva Visión, 79-100.

Jociles MI. (1999a). Las técnicas de investigación en antropología. Mirada antropológica y proceso etnográfico. *Gazeta de Antropología*, 15, texto 15-01.

Lévi-Strauss C. (1976 [1955]). El fin de los viajes. En: *Tristes trópicos*. Buenos Aires, EUDEBA, 1-32.

Marcus GE. (2001 [1995]) Etnografía en/del sistema mundo: El surgimiento de la etnografía multilocal. *Alteridades*, 11, 22, 111-127.

Mayans J. (2002). Nuevas tecnologías, viejas etnografías (objeto y método de la etnografía en el ciberespacio). *Quaderns ICA*, 17-18, 79-97.

Reynoso C. (2008) Emic y etic. En: *Corrientes teóricas en Antropología. Perspectivas desde el siglo XXI*. Buenos Aires, Editorial SB, 343-352.

San Román T. (2009) Sobre la investigación etnográfica. *Revista de Antropología Social*, 18, 235-260.

Scheper-Hughes N. (1997 [1992]). Introducción. En: *La muerte sin llanto. Violencia y vida cotidiana en Brasil*. Barcelona, Ariel, 13-40.

Tema 7

Carvalho da Rocha AL, Vedana V. (2009) La representación imaginaria, los datos sensibles y los juegos de la memoria: los desafíos de campo en una antropología sonora. *Revista Chilena de Antropología Visual*, 13, 37-60.

Denzin NK. (1970). Participant Observation: Varieties and Strategies of the Field Method. En: *The research act*. Chicago, Aldine, 185-218.

Guasch O. (1997) Cinco ejemplos. En: *Observación participante*. Madrid, CIS, 47-95.

Harvey L. (2011) Intimate reflections: private diaries in qualitative research. *Qualitative Research*, 11, 4, 443-446.

Heider KG. (1988). The Rashomon Effect: When Ethnographers Disagree. *American Anthropologist*, 90, 1, 73-81.

Jociles MI. (1999b) Observación participante y distancia antropológica. *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*. LIV, 2, 5-58.

Martín J. (2011) La fotografía de campo como registro y representación: una propuesta de análisis que explora las relaciones entre la tecnología, la técnica y el sujeto. *Revista de Antropología Experimental*, 11, texto 11, 159-170.

Mauss M. (1974 [1967]). Métodos de observación. En: *Introducción a la Etnografía*. Madrid, Istmo, 19-29.

Pétonnet C. (1982). L'Observation flottante. L'Exemple d'un cimetiere parisien. *L' Homme*, XXII, 4, 37-47.

Schwartz H, Jacobs J. (1984 [1976]). Técnicas no reactivas para estudiar grupos e individuos. En: *Sociología cualitativa. Método para la reconstrucción de la realidad*. México, Trillas, 107-141.

Tema 8

Adler PA. (1993 [1985]). Researching dealers and smugglers. En: *Wheeling and dealing: an ethnography of an upper-level drug dealing and smuggling community*. New York, Columbia University, 11-28.

Ardèvol E, et al. (2003). Etnografía virtualizada: la observación participante y la entrevista semiestructurada en línea. *Athenea Digital*, 3, primavera de 2003.

Blanchet A. (1989 [1987]). Entrevistar. En: Blanchet A, et al. (1989 [1987]). *Técnicas de investigación en ciencias sociales*. Madrid, Narcea, 87-129.

Bourdieu P. (2000 [1996]) La televisión, el periodismo y la política. En: Bourdieu P. (2000 [1998]). *Contrafuegos. Reflexiones para servir a la resistencia contra la invasión neoliberal*. Barcelona, Anagrama, 96-106.

Fraser R. (1990). La formación de un entrevistador. *Historia y Fuente Oral*, 1, 3, 129-150.

Hammer D, Wildavsky A. (1990). La entrevista semi-estructurada de final abierto. Aproximación a una guía operativa. *Historia y Fuente Oral*, 4, 23-61.

James N, Busher H. (2006). Credibility, authenticity and voice: dilemmas in online interviewing. *Qualitative Research*, 6, 3, 403-420.

Trognon A. (1989 [1987]). Producir datos. En: Blanchet A, et al. (1989 [1987]). *Técnicas de investigación en ciencias sociales*. Madrid, Narcea, 11-26.

Trier-Bieniek A. (2012). Framing the telephone interview as a participant-centred tool for qualitative research: a methodological discussion. *Qualitative Research*, 12, 6, 630-644.

Valles MS. (2002). *Entrevistas cualitativas*. Madrid, CIS.

Tema 9

Bertaux D. (2005 [1997]). Acerca del relato de vida. En: *Los relatos de vida. Perspectiva etnosociológica*. Barcelona, Bellaterra, 35-49.

Bourdieu P. (1989 [1986]). La ilusión biográfica. *Historia y Fuente Oral*, 2, 2, 27-33.

Feixa C. (2006). La imaginación autobiográfica. *Periferia* 5.

Ferrarotti F. (2009). El conocimiento socioantropológico como conocimiento participado y verdad intersubjetiva. *Historia, Antropología y Fuentes Orales*, 41, 177-121.

Houltz A. (1997). Versiones biográficas/versiones autobiográficas. Las entrevistas y el material autobiográfico como medio de comunicación y método para recabar información. *Historia, Antropología y Fuentes Orales*, 2, 18, 63-72.

Lewis O. (1965 [1959]). La escena. En: *Antropología de la pobreza. Cinco familias*. México, FCE, 16-32.

Portelli A. (1989). Historia y memoria: la muerte de Luigi Trastulli. *Historia y Fuente Oral*, 1, 5-32.

Prat J. (2004). El relat de vida com a objecte d'estudi. En: Prat J., coord. (2004) I... això és la meva vida. Relats biogràfics i societat. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 21-40.

Szczepanski J. (1978). El método biográfico. *Papers: Revista de Sociologia*, 10, 231-259.

Vansina J. (2007) Tradición oral, historia oral: logros y perspectivas. *Historia, Antropología y Fuentes Orales*, 37, 151-163. T9

Tema 10

Callejo J. (2001). Invitación a la práctica del análisis e interpretación de una transcripción de grupo de discusión. En: *El grupo de discusión: introducción a una práctica de investigación*. Barcelona, Ariel, 193-253.

Canales M, Peinado A. (1994). Grupos de discusión. En: Delgado JM, Gutiérrez J., coords. (1994) *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*. Madrid, Síntesis, 287-316.

Colectivo Ioé (2010). ¿Para qué sirve el grupo de discusión? Una revisión crítica del uso de técnicas grupales en los medios sobre migraciones. *EMPIRIA. Revista de Metodología de Ciencias Sociales*, 19, enero-junio, 73-99.

Farnsworth J, Boon B. (2010). Analysing group dynamics within the focus group. *Qualitative Research*, 10, 5, 605-624.

Greenwood D, González JL, et al. (1989). Contexto intelectual y metodológico. En: *Culturas de Fagor. Estudio Antropológico de las cooperativas de Mondragón*. San Sebastián, Txertoa, 23-34.

Gutiérrez J. (2008). *Dinámica del grupo de discusión*. Barcelona, CIS, col. Cuadernos metodológicos, 41.

Ibáñez J. (1991). El grupo de discusión: fundamento metodológico y legitimación epistemológica. En: Latiesa M., ed. (1991) *El Pluralismo metodológico en la investigación social*. Granada, Universidad de Granada, 53-82.

Infesta G, Vicente A, Cohen I. (2012). Reflexiones en torno al trabajo con grupos de discusión en ciencias sociales. *Intersticios: Revista Sociológica de Pensamiento Crítico*, 6, 1. 233-244.

Krueger RA. (1991 [1988]). *El grupo de discusión. Guía práctica para la investigación aplicada*. Madrid, Pirámide.

Landeta J. (1999). Metodología. En: *El método delphi*. Barcelona, Ariel, 48-123.

Tema 11

Aldridge A, Levine K. (2003 [2001]). El diseño de las preguntas: ¿qué, cuándo, dónde, por qué, cuánto y con qué frecuencia? *Topografía del mundo social. Teoría y práctica de la investigación mediante encuestas*. Barcelona, Gedisa, 125-157.

Blumer H. (1982 [1947]). La opinión pública y su sondeo. En: Blumer H. (1982 [1969]). *El interaccionismo simbólico*. Barcelona, HORA, 151-160.

Bosch JLC, Torrente D. (1993). Encuestas telefónicas. En: *Encuestas telefónicas y por correo*. Madrid, CIS, 65-126.

Cardús S, Estruch J. (1984). Crítica metodológica. En: *Les enquestes a la Joventut de Catalunya*. Barcelona, Generalitatde Catalunya, 73-159.

Díaz de Rada V. (2012). Ventajas e inconvenientes de la encuesta por Internet. *Papers*, 97, 1, 193-223.

Ghiglione R. (1989 [1987]). Encuestar. En: Blanchet A, et al. (1989 [1987]). *Técnicas de investigación en ciencias sociales*. Madrid, Narcea, 131-182.

Pavía JM, et al. (2011). Encuestas electorales online: nuevos retos, viejos problemas. *Reis*, 135, julio-septiembre, 107-122.

Sainz E. (1991). El cuestionario en los sondeos de opinión. En: Latiesa M., ed. (1991) *El Pluralismo metodológico en la investigación social*. Granada, Universidad de Granada, 291-309.

Sánchez Carrión JJ. (1996). La calidad de la encuesta. *Papers. Revista de Sociología*, 48, 127-146.

Sánchez Carrión JJ. (2012). La encuesta, herramienta cognitiva. *Papers*, 97, 1, 169-192.

Tema 12

Barnes JA. (2003 [1954]). Clase y comités en una comunidad isleña noruega. En: Requena F., ed. (2003) *Análisis de redes sociales. Orígenes, teorías y aplicaciones*. Madrid, CIS, 121-146.

Granovetter, M. (1982). The Strength of Weak Ties. A network Theory Revisited. En: Marsden PV, Lin N., eds. (1982). *Social Structure and Network Analysis*. London, Sage, 105-130.

Kadushin C. (2012). Coda. Ten master ideas of social Networks. En: *Understanding Social Networks. Theories, Concepts and Findings*. Cambridge MA: Cambridge University Press, 201-212.

Mayer AC. (1980 [1966]). La importancia de los cuasi-grupos en el estudio de las sociedades complejas. En: Banton M, comp., *Antropología social de las sociedades complejas*. Madrid, Alianza, 108-133.

McCarty C. (2010) La estructura en las redes personales. *REDES. Revista hispana para el análisis de redes sociales*, 19, 11, 242-271.

Molina JL. (2005). El estudio de las redes personales: contribuciones, métodos y perspectivas. *Empiria*, 10, julio-diciembre, 71-106.

Molina JL. (2009) Panorama de la investigación en redes sociales. *REDES. Revista hispana para el análisis de redes sociales*, 17, 11, 235-256.

Molina JL, Ávila J., eds. (2009). "Antropología y redes sociales. Una introducción a UCInet6-NetDraw, EgoNet y el análisis comparado con SPSS".
http://revista-redes.rediris.es/recerca/Egoredes/antropologia_y_redes_sociales.pdf

Requena F. (1991). Análisis de redes. En: *Redes sociales y mercado de trabajo*. Madrid, CIS, 34-49.

Schweizer T. (1996). Reconsidering Social Networks: Reciprocal Gift Exchange among the !Kung. *Journal of Quantitative Anthropology*, 6, 147-170.

Tema 13

Bellavista J, et al. (1997). *Evaluación de la investigación*. Madrid, CIS.

Bertaux D. (2005 [1997]). Formato y redacción. En: *Los relatos de vida. Perspectiva etnosociológica*. Barcelona, Bellaterra, 117-129.

Cisneros Puebla CA, Davidson J. (2012). Qualitative Computing and Qualitative Research: Addressing the Challenges of Technology and Globalization. *Forum Qualitative Social Research*, 11, 2, art. 28.

Cooper H. (1998). The Data Analysis Stage. En: *Synthesizing Research Third Edition*. London. Sage, 104-156.

García García JL. (2000). Informar y narrar: el análisis de los discursos en las investigaciones de campo. *Revista de Antropología Social*, 9, 75-104. PDF y word, impreso (archivo loro) T13-15

Krippendorff K. (1997[1980]). Técnicas analíticas. En: *Metodología del análisis de contenido*. Barcelona, Paidós, 161-174.

Reynoso C. (1992). Presentación. En: Reynoso C., comp. *El surgimiento de la antropología posmoderna*. Barcelona, Gedisa, 11-60.

Trinidad A, Carrero V, Soriano RM. (2006). Elementos de la Teoría Fundamentada. En: *Teoría fundamentada. "Grounded Theory". La construcción de la teoría a través del análisis interpretacional*. Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, col. Cuadernos metodológicos 37, 23-58.

Van Dijk TA. (1997 [1978]). La ciencia del texto. En: *La ciencia del texto*. Barcelona, Paidós, 13-30.

Velasco H, Díaz de Rada A. (1997). Describir, traducir, explicar, interpretar. En: *La lógica de la investigación etnográfica. Un modelo para etnógrafos de la escuela*. Madrid, Trotta, 41-64.